Lakivaliokunta
lav@eduskunta.fi

Viite: Eduskunnan lakivaliokunnan 13.10.2022 päivätty pyyntö toimittaa kirjallinen asiantuntijalausunto

# Tasa-arvovaltuutetun lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyvistä lakeista

Tasa-arvovaltuutettu kiittää eduskunnan lakivaliokuntaa mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyvistä lakeista (HE 189/2022 vp). Tasa-arvovaltuutettu toteaa kohteliaimmin seuraavaa.

## 1. Tasa-arvovaltuutetun tehtävät ja toimivalta

Tasa-arvovaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton lainvalvontaviranomainen ja toimii oikeusministeriön hallinnonalalla.

Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain eli tasa-arvolain (609/1986) sukupuolisyrjinnän kieltojen sekä sukupuolten tasa-arvoa koskevien edistämisvelvoitteiden noudattamista. Tasa-arvovaltuutettu myös seuraa sukupuolten tasa-arvon toteutumista yhteiskuntaelämän eri aloilla.

Tasa-arvovaltuutettu pyrkii aloittein, neuvoin ja ohjein edistämään tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista sekä antaa tietoa tasa-arvolainsäädännöstä ja sen soveltamiskäytännöstä. Tasa-arvolakiin (muutossäädös 1329/2014) on otettu nimenomaiset syrjinnän kiellot sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella vuonna 2015. Tasa-arvolakiin lisättiin myös viranomaisia, koulutuksen järjestäjiä ja työnantajia koskeva velvoite ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti.

Tasa-arvovaltuutettu tarkastelee tässä lausunnossa hallituksen esitystä toimivaltansa mukaisesti sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

## 2. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Tasa-arvovaltuutettu kannattaa sukupuolen vahvistamista koskevan lainsäädännön uudistamista. On tärkeää, että henkilön itsemääräämisoikeutta vahvistetaan erottamalla sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista.

Toteutuessaan uudistus vahvistaisi transsukupuolisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja vahvistaisi sukupuolten tasa-arvoa. Lisääntymiskyvyttömyyttä koskevan vaatimuksen poistaminen on Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden mukaista ja sukupuolten tasa-arvoa lisäävä tärkeä ja odotettu uudistus. Muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut vuonna 2017 antamassaan ratkaisussaan (A.P., Garcon and Nicot v. France), että vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä on Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastainen. Suomi on ainoa Pohjoismaa, jossa lisääntymiskyvyttömyysvaatimus on yhä ehtona sukupuolen juridiselle vahvistamiselle.

Tasa-arvovaltuutettu on suositellut muun muassa kertomuksessaan eduskunnalle (K 22/2018 vp), että lisääntymiskyvyttömyyttä koskeva vaatimus poistetaan ja sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen erotetaan lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista. Tasa-arvovaltuutetun eduskunnalle annetussa kertomuksessa (K 1/2022 vp) suositellaan muun muassa linjausta lain tasolla, miten sukupuolen moninaisuus otetaan huomioon sukupuolen mukaan eriytetyissä tiloissa ja palveluissa.

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että uudistuksessa kiinnitettäisiin enemmän huomiota alaikäisten asemaan. Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan hallituksen esityksessä oleva edellytys täysi-ikäisyydestä ei ole lapsen edun mukaista.

### 2.1. Alaikäisten asema

Hallituksen esityksessä selostetaan, että sukupuolen vahvistamista koskevan hakemuksen voi tehdä aikaisintaan 17 vuoden ja kuuden kuukauden iässä, sillä hakemus tulee vahvistaa kuuden kuukauden kuluessa vireilletulosta. Olennaista on, että henkilö on täysi-ikäinen hakemusta ratkaistaessa. Edellytyksenä on hakijan pysyväisluonteinen kokemus vahvistettavaan sukupuoleen kuulumisesta.

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että hallituksen esityksessä (s. 71–73) on arvioitu ehdotetun lakiuudistuksen vaikutusta lapsen sukupuoli-identiteettiin. Muun muassa alaikäisen henkilön asemaa koskevassa selvityksessä

todetaan lainsäädännössä asetetun ikärajan vaikuttavan olennaisesti lapsen oikeuksiin.

Muun muassa hallituksen esityksessä tehdyn vaikutusarvioinnin perusteella tasa-arvovaltuutettu pitää riittämättömänä, että sukupuolen vahvistamista koskevan hakemuksen voi tehdä aikaisintaan 17 vuoden ja kuuden kuukauden iässä. Tasa-arvovaltuutettu korostaa ihmisoikeusperustaisuuden ja lapsen edun toteutumisen tärkeyttä. Siksi ehdotetussa lakiuudistuksessa tulisi ottaa alaikäisten asema paremmin huomioon.

## 2.2. Sukupuolen moninaisuus

Tasa-arvovaltuutettu pitää hyvänä asiana, että säännöskohtaisissa perusteluissa on huomioitu transsukupuolisten henkilöiden lisäksi muunsukupuolisten ja intersukupuolisten henkilöiden asema mahdollisina sukupuolen vahvistamista koskevan hakemuksen tekijöinä.

## 2.3. Ilmoitus aviopuolisolle tai rekisteröidyn parisuhteen osapuolelle

Ehdotetussa 4 momentissa laajennetaan Digi- ja väestötietoviraston ilmoitusvelvollisuutta koskemaan aviopuolison lisäksi myös rekisteröidyn parisuhteen toista osapuolta. Perustelun mukaan näin varmistetaan, että tieto sukupuolen vahvistamisesta tulee aina myös aviopuolison tai rekisteröidyn parisuhteen toisen osapuolen tietoon. Parisuhdemuoto voisi jäädä entiselleen, elleivät osapuolet itse hae siitä muutosta.

Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan ilmoitusvelvollisuus on tarpeeton. Viranomaisten tehtäviin ei pääsääntöisesti kuulu tiedottaa avioliiton tai rekisteröidyn parisuhteen osapuolelle toista osapuolta koskevista asioista. Moni yksityisyyden suojan piiriin kuuluva asia, kuten terveydentilaan liittyvät tiedot, sosiaalihuollon asiakkuus ja taloudellisen aseman muutokset, on lähtökohtaisesti sellaista tietoa, jota viranomainen ei välitä parisuhteen osapuolelta toiselle. Koska juridisen sukupuolen korjaamisella ei ole välitöntä oikeusvaikutusta parisuhteen osapuoleen, tasa-arvovaltuutettu ei näe, millä perusteella viranomaisen tulisi ilmoittaa sukupuolitietoa koskeva muutos säännöksessä ehdotetulla tavalla.

## 2.4. Vankeuslain ja tutkintavankeuslain muutokset

Tasa-arvovaltuutettu pitää vankeuslakiin ja tutkintavankeuslakiin ehdotettuja muutoksia kannatettavina.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ovat erityisen alttiita joutumaan häirinnän ja väkivallan kohteeksi. On sekä transtaustaisten vankien oman turvallisuuden että cis-naisvankien turvallisuuden kannalta tärkeää, että oikeudellisen sukupuolen lähtökohdasta voidaan riittävän painavasta syystä poiketa. Poikkeamisen edellytykset olisi voitava määritellä mahdollisimman

selkeästi, jotta vankien sijoittelu ei johda transtaustaisten vankien syrjintään. Muutoksenhakumahdollisuus on tärkeää.

Kansainväliset vankisuositukset edellyttävät sukupuolisensitiivisyyttä ja muun muassa naisvankien erityistarpeiden huomioimista. Sukupuolisensitiiviset käytännöt vankiloissa ja naisvankien haavoittuvuuden ja erityistarpeiden tunnistaminen on yleisesti tasa-arvolain ja viranomaisten sukupuolten tasa-arvon edistämisvelvoitteiden mukaista.

Tasa-arvovaltuutettu Jukka Maarianvaara

Tämä asiakirja on lähetetty vastaanottajalle sähköisesti. Asiakirjan allekirjoitettu taltiokappale säilytetään tasa-arvovaltuutetun toimistossa.